

Kong Haakon og kongefamilien ble et frihetssymbol for nordmenn under den fem år lange tyske okkupasjonen. I et intervju med Dagbladet forteller kong Harald og prinsesse Astrid om krigen og frigjøringen.

TILBAKE I NORGE: Kong Haakon lykkelig gjenforent med kronprinsfamilien på norsk jord etter nøyaktig fem år i landflyktighet.

Foto: NTB

- Hjemme var alltid i Norge

Kong Harald mener forsoning, uten å glemme det som skjedde, er et stikkord nå ved markeringen av 50-årsminnet for frigjøringen av Norge.

Av SVEN GJ. GJERULDSSEN og OLE CH. THOMASSEN (foto)

I et intervju med Dagbladet forteller kong Harald og prinsesse Astrid fru Ferner om kongefamiliens dramatiske flukt fra Norge etter utbruddet av den 2. verdenskrig, om det fire og et halvt år lange oppholdet i USA og om hjemkomsten til Norge 7. juni 1945.

Dagbladet ble tatt imot av kong Harald og prinsesse Astrid på kongens kontor på Slottet i Oslo.

Kongen, som var tre år da krigen brøt ut, husker naturlig nok ikke noe fra krigens første år. Prinsesse Astrid var åtte år, og husker at familien i all hast forlot Skaugum tidlig om morgenen 9. april 1940.

- Vi barn var ikke forberedt på krigen, men var nok klar over at noe var i emning. Våre foreldre hørte mye på nyhetene i radio, men vi var overhodet ikke forberedt på det som kom til å skje. Selve 9. april skjønte vi at svært mye var på gang. Vi ble vekket tidlig på morgenen, og reiste fra Skaugum ved sjutida. Etter

et kort opphold på Slottet, dro vi ned til Østbanen for å ta toget, forteller prinsesse Astrid.

Sammen med kong Haakon, kronprins Olav og kronprinsesse Märtha forlot de tre barna Oslo med regjeringens ekstrasat. På flukt fra tyskerne.

Flyalarm

- Mens vi satt og spiste frokost på Skaugum, kom en mann inn og sa at han hørte flydur. Han fikk beskjed om å gå utenfor for å sjekke om det var norske eller utenlandske fly. Da fikk vi en følelse av at nå var det fare på ferde, legger hun til.

Flukten gikk nordover, og da kongefamilien kom til Elverum, forsto prinsesse Astrid at familien skulle skilles. Kongen og kronprinsen ble igjen i Norge, mens kronprinsessen og barna reiste mot Sverige. En flukt som skulle vise seg å bli svært dramatisk.

Da bilen med de kongelige kom fram til riksgrensen, nekter grensevaktene å slippe den svensk-

fødte prinsessen med tre små barn inn i sitt gamle fedreland.

I ren desperasjon kjørte bilen med de kongelige rett mot grensebommen, og i siste sekund løftet grensevaktens bommen og slapp dem over grensen og inn på svensk jord.

- Grunnen til at mor ville kjøre gjennom grensebommen var at vi ikke hadde særlig med tid på oss til å komme unna.

- Hvordan ble dere tatt imot av den svenske kongefamilien?

- Vi var sammen med våre besteforeldre, prinsesse Ingeborg og prins Carl, og de tok hjertelig imot oss, sier prinsessen.

Kronprinsesse Märtha, prinsessene Ragnhild og Astrid, og prins Harald kunne ikke bo hjemme hos sine besteforeldre. Deres hjem lå nemlig rett overfor den tyske ambassaden i Stockholm.

- Det var for risikabelt å la oss bo der. Vi flyttet sammen med våre besteforeldre til Ulriksdal utenfor Stockholm, der vi bodde sammen med kronprins Gustaf

Adolf og kronprinsesse Louise, etter å ha bodd en stund som kongens gjester på Drottningholm slott.

Flukten til USA

På høsten 1940 fikk kronprinsparet invitasjon fra president Franklin D. Roosevelt og hans hustru, Eleanor, til å ta opphold i USA.

- Kan prinsessen huske noe av reisen fra Sverige, gjennom Finland og til USA?

- Jeg husker at vi reiste gjennom store områder der det hadde vært åpen kamp under vinterkrigen. Det hadde vært mye snø der, og skogen var kuttet i snøhøyde. Det var veldig rart å kjøre gjennom området, som hadde meterhøye stammer som sto igjen overalt. Trestokkene som var kappet ned, hadde man brukt i skyttergravene, forteller prinsessen.

I den da finske havnebyen Petsamo gikk kronprinsesse Märtha og de tre små barna om bord i det amerikanske troppeskipet «American Legion», som skulle frakte dem over Atlanterhavet. Den gang var USA nøytralt, men den tyske krigsmakten ville likevel ikke gi skipet garantier om fritt leide.

Overfarten til Amerika må ha vært en påkjennning for kronprinsessen. Men prinsesse Astrid sier at de som barn ikke kunne merke noe på hennes væremåte.

”Grunnen til at mor ville kjøre gjennom grensebommen var at vi ikke hadde særlig med tid på oss til å komme unna.”

HISTORIEN FORTSETTER PÅ NESTE SIDE

8. mai 1945
50 år etter krigen

MINNES KRIGEN: Kong Harald og prinsesse Astrid bodde i USA under store deler av krigen. Kongen, som var tre år da krigen brøt ut, husker ikke noe fra krigens første år.

Hjemme var alltid i Norge

HISTORIEN BEGYNNER PÅ SIDEN FORAN

- Overfor oss barn var mor helt rolig. Hun presiserte også helt sikkert overfor de andre voksne at de skulle forholde seg nøytrale og så rolige som mulig, for ikke å skape panikk.

Fryktet tyskerne

- Likevel må turen ha vært en nervepåkjenning for henne. Hun var jo alene med ansvaret for tre barn?

- Ja, helt sikkert. Båten vi reiste med var overfylt, og jeg vet det var tre dødsfall om bord. På nattetid sakk skipet farten og slo av maskinen for å begrave dem som døde i sjøen. I ettertid har mor fortalt at hun hver gang hadde lurt på om det var tyskerne som kom om bord.

- Kan kongen eller prinsessen huske noe av den mottakelsen som dere fikk da dere kom til USA?

- Vi bodde en natt på Waldorf-Astoria, der direktørens norske hustru, Jorgine Boomer, tok varmt imot oss. Det ble et hjertelig gjensyn mellom henne og mor, og det smittet over på oss barn. Ikke nok med det, men Jorgine og hugrid Christensen hadde vært på innkjøpsrunde. Jeg hadde inntrykk av at da Ragnhild og jeg kom inn på vårt rom, var det et berg med leker der. Og det var det også inne på Haralds rom. Blant annet en trehjulssykkel som han hadde

velldig stor glede av.

Kan kongen huske noe av dette?

- Nei, ingen verdens ting. Det er nesten nytt for meg dette, sier han lattermildt.

- Var det noen gang tvil om at dere skulle hjem til Norge?

- Nei! Det var aldri tvil om at vi skulle hjem, sier prinsesse Astrid.

- Hjem, det var Norge. Det var aldri snakk om noe annet, skyter kongen inn. - Til daglig var dere barn nødt til å snakke amerikansk. Hvordan holdt dere norsken ved like?

- Vi snakket bare norsk hjemme. Det var ikke lov å snakke noe annet inne i huset, sier kongen.

- Var det vanskelig for dere barn å skille språkene?

- Nei, jeg kan ikke huske det som noe problem, sier kongen.

- Det hendte vi slo over, men da fikk vi streng beskjed om at vi var inne, og da var det norsk som var språket, legger prinsessen til.

- De tre kronprinsbarna levde en beskyttet tilværelse i USA. De første åtte-ti dagene

bodde de i Det hvite hus, og siden på stedet Pooks Hill, som lå noen kilometer fra Washington DC. Pooks Hill var et vakkert mursteinsbygg i engelsk stil. Og i nærheten lå skolen som barna gikk på.

- Hvordan opplevde dere som barn den krigen som ble utjempet?

- Jeg kan ikke huske at jeg opplevde

at det var krig annet enn på «Filmavisen». - Franholder kongen.

- Og så kom det mange gjester hjem til oss, og vi satt og hørte på deres historier om hvordan det var hjemme, sier prinsessen.

«Look to Norway»

Under krigen spilte kronprinsesse Märtha en viktig politisk rolle. Gjennom kronprinsparets nære forhold til president Roosevelt, fikk kanskje Norge gjennom kronprinsesse Märtha særbehandling. Presidentens utsagn «Look to Norway», da han trakk fram den norske motstandsviljen og kamp-

pånden, må i stor grad tilskrives det arbeidet som kronprinsessen la ned for Norges sak.

- Har kongen eller prinsessen - gjennom kong Olav - noen gang fått kjennskap til hennes betydning?

- Nei, ikke direkte. Men over tid så har man fått inntrykk av det mellom linjene når man snakket om Amerika og president Roosevelt. Jeg har skjont på fru Roosevelt i ettertid at det var et stort arbeid som ble nedlagt der borte, sier kongen.

- Mor hadde veldig nær kontakt med ambassaden, og alle som kom over til USA var hun i snakk med. Hun kunne i hvert fall i annen hånd - nøyaktig fortelle hvordan det var med motstandsviljen. I Norge forsøkte man å stanse tyskerne, og man gjorde hva man kunne for å vise at dette ville vi ikke være med på.

Mor kunne gi beskjed om hvordan det egentlig var hjemme, og hva de gjorde for å yte motstand. På en helt annen måte enn når det gjaldt de fleste andre land, fikk president Roosevelt førstehåndskunnskap om det som egentlig skjedde, sier prinsesse Astrid.

- Befinner det seg materiale i Slottets arkiver som kan belyse den historisk viktige rollen som Deres mor spilte for Norge under krigen?

- Nei, det finnes ikke noe skriftlig om det i det hele tatt, sier kongen.

- Mor brukte ikke det skrevne ord, men hun brukte det muntlige, skyter prinsesse Astrid inn.

President Roosevelt

Prinsesse Ragnhild, prinsesse Astrid og prins Harald var ofte på besøk hos Roosevelt-familien i deres private bolig Hyde Park eller i Det hvite hus. Og presidentparet var stadig på besøk på Pooks Hill.

- Jeg husker han fra de siste årene av krigen. Så vidt jeg kan huske var han i en nominal mot oss barn. Det jeg husker best, var da han siste gangen avla eden som president. Det var i 1944, og da sto jeg faktisk bak stolen hans. Det gjorde vi alle tre, forteller kongen.

- Presidenten var veldig interessert i det vi gjorde, man kan nesten si at han spilte en slags bestefarsrolle for oss. Han fulgte oss opp når det gjaldt skolen, sier prinsessen.

- Fikk dere vite hvorfor kronprinsessen tidvis var nødt til å være borte fra hjemmet?

- Det gjorde vi sikkert, men jeg er ikke sikker på om det var den riktige grunnen. Vi fikk vite, sier kongen.

- Det var jo ting vi ikke måtte fortelle videre. Derfor fikk vi heller ikke vite de

„Ikke en gang mor fikk beskjed på forhånd om at far skulle komme. Han bare kom.“

I OSLO: Kronprins Olav blir kjørt rundt i Oslo omgitt av væpnede vakter.

Foto: SVERRE HEIBERG

HEMMEGIGE BESØK: Ingen – ikke engang kronprinsesse Märtha – visste på forhånd at kronprins Olav kom over til USA på besøk. – Han bare kom, forteller prinsesse Astrid. Foto: NTB

LEKER: Prins Harald, prinsesse Ragnhild og prinsesse Astrid leker med noen ender under oppholdet i USA. Foto: NTB

HILSEN HJEM: Prinsesse Astrid, prins Harald og prinsesse Ragnhild sendte hilsener hjem til Norge gjennom radio. Bildet er tatt ved julefeiringen i 1942. Foto: NTB

MASKOTER: Kronprinsesse Märtha, prinsesse Astrid, prinsesse Ragnhild og prins Harald leker med en av bjørnene som var maskoter i den norske treningsleiren Little Norway i Canada. Foto: NTB

– for at vi ikke rent tilfeldig skulle være løsmunnet.

Fars besøk

Kronprins Olav besøkte kronprinsessen og barna i USA ved flere anledninger under krigen. Kronprinsens oppholdt seg i London, og hans reiser til Amerika var strengt hemmelige.

– Ikke engang mor fikk beskjed på forhånd om at far skulle komme. Han bare kom, forteller prinsessen.

Besøkene av far betydde mye for de tre barna. Kronprins Olav forsøkte å komme over ved juletid, og han ble gjerne til februar måned.

Familien på Pooks Hill fikk også ofte besøk av regjeringens medlemmer. Både statsminister Johan Nygaardsvold og utenriksminister Trygve Lie besøkte dem flere ganger. Det hendte også rett som det var at president Roosevelt tok med seg kjente personer – som britenes statsminister Winston Churchill – til familien på Pooks Hill – etter slitsomme dager ved konferansebordet.

– Presidenten ringte ofte mor og spurte om de kunne komme ut til oss til te. Da hadde de et sted å kjøre til. Vårt hus var godt skjermert, og et sikkert sted å oppholde seg, sier prinsesse Astrid.

Fikk hai på kroken

– I all hemmelighet reiste kronprinsesse Märtha til feiringen av kong Haakons 70-årsdag i 1942. Visste dere barn at kronprinsessen skulle reise til London?

– Vi fikk greie på det ved en tilfeldighet. Mor skulle pakke fordi hun skulle reise neste morgen, og vi hadde overhodet ikke hørt noe om at de skulle ut og reise. Dette skjedde på sommeren, og for at de skulle være sikre på at vi var langt

av gårde da det skulle pakkes, ble vi sendt ut for å fiske. Jeg rodde, mens Ragnhild og Harald fisket. Plutselig fikk Harald en meget tung fisk på kroken, som ble halt inn med hjelp fra Ragnhild. Over ripa kom det en hai. Vi hadde aldri sett en hai før, og ble så redde at vi ropte og skrek noe forferdelig. Politifolkene som skulle passe på oss, frossrodd ut til oss og lurte på hva det var som hadde skjedd. Vi ble så redde at vi ikke ville fiske mer. Derfor gikk vi i land for å fortelle mor hva som hadde skjedd. «Mamma, mamma, se her», ropte vi da vi kom inn, og der holdt hun på å pakke. Vi fikk vite at de skulle ut og reise, men ikke hvor de skulle. Først da mor var framme i London, ble vi fortalt hvor mor var, forteller prinsesse Astrid.

Kaldt vann

– Kan kongen huske besøkene i treningsleiren Little Norway i Canada?

– Ja, jeg husker de to siste besøkene, sier kongen.

– Er det noe spesielt Deres Majestet forbinder med Little Norway?

– Kaldt vann. Det var langt på bosten og kuldegrader, men sjefen, oberst Ole Reistad, skulle ha meg med på joggetur. Etter løpeturen mente han at vi burde ta oss en dukkert. Jeg sa at vannet må jo være kaldt. Nei da, svarte han: Du ser jo at det ryker av det – så det

er varmt kom bare det. Det var ikke noe særlig varmt, nei, ler kongen.

Freden

– På hvilken måte fikk kongen og prinsessen vite at det var fred i Norge?

– Jeg har det for meg at vi var på ambassaden, svarer kongen.

– Jeg hørte det først på radioen den 7. mai. Jeg for ut og sa: Det er fred, det er fred. Da husker jeg at mor spurte: Sa de også Norge? Det var hele tida spørsmål om Norge, og jeg måtte beskjønnet bekjenne at de ikke hadde nevnt Norge. Det var da vi reiste inn til ambassaden

for å sitte der og vente på meldingen om at det var fred hjemme. Vi regnet med at de ville få meldingen først, legger prinsessen til.

– Hvilket bilde hadde kongen av Norge da Deres Majestet skulle reise hjem?

– Jeg må bare innrømme at det ikke var mye jeg husket av Norge. Jeg hadde egentlig ingen konkrete forestillinger om hvordan det så ut her, eller hva jeg kom tilbake til, sier kongen.

– Hvordan var det å møte farfar, kong Haakon, igjen etter så mange år?

– Jeg kjente ham ikke igjen, og ikke skjønte jeg hva han sa, heller. Det tror jeg særlig ham litt. Han snakket dansk-norsk, og min norsk var ikke all verden, den heller. Derfor snakket vi engelsk med hverandre de første dagene, sier

kongen.

– Hvordan var det å komme tilbake til Norge 7. juni 1945?

– Overveldende, vil jeg si, sier prinsesse Astrid.

– Jeg tror jeg vil si det som en åtte-åring: Det var forferdelig mye bråk. Vi bodde her på Slottet. Jeg husker jeg hadde vindu ut mot Slottsplassen, og at det ikke var mulig å få sove om natta. Mitt førsteinntrykk var at «her var det bråkete», sier kongen lattermildt.

Kongevalget

– Det er ikke bare frigjøringsjubileum i år, men i november i år er det også 90 år siden kong Haakon ble valgt til Norges konge. Er det noen avgjørelser som kong Haakon tok i sin tid som konge, som Deres Majestet mener har fått avgjørende betydning for landet?

– Ja, den første pilaren var da han forlangte folkeavstemning i 1905. Det ga ham en plattform som han kunne begynne på da han ble konge her. Den andre pilaren er selvfølgelig kongens nei til tyskerne. Da ble han et frihetssymbol for alle nordmenn som var igjen, sier kongen.

– Krigen skapte mange sår, og for mange vekkes vonde minner til live i disse dager. Kongen har selv gjennom sin tale i Kiberg i 1992 tatt til orde for forsoning. Hva mener Deres Majestet er det viktigste vi nå ved frigjøringsjubileet kan gjøre for å feire dette på en verdig måte?

– Samtidig som vi ser tilbake på de 50 år som er gått siden frigjøringen, tror jeg det er viktig å vi ser framover. Forsoning er et stikkord, men det er forsoning uten å glemme hva som skjedde. Hvis vi glemmer hva som skjedde, så kan det fort skje igjen, avslutter kong Harald.

„Jeg hadde egentlig ingen konkrete forestillinger om hvordan det så ut her, eller hva jeg kom tilbake til.“